

УДК 811.11-81'367.7

СТРУКТУРА СКЛАДНОСУРЯДНИХ РОЗПОВІДНИХ РЕЧЕНЬ В СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМАХ

Оробінська Р.В.

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

В статті представлено результати дослідження структурних особливостей розповідних складносурядних речень, вербалізованих у діалогічному мовленні персонажів сучасного німецького кіно. Речення розглядається як вербальний засіб вираження інформації, що слугує комунікативним інтересам мовця, але, водночас, підкоряється законам мовної системи. У роботі визначено структурно-семантичні моделі розповідних складносурядних німецьких речень, якими послуговуються персонажі німецьких фільмів. Одним із завдань дослідження є визначення впливу змін у структурі речення на зміст висловлювання.

Ключові слова: розповідне речення, складносурядне речення, структура речення, підмет, присудок, сполучник.

Постановка проблеми. Антропоцентрична спрямованість сучасної науки знайшла своє відображення у лінгвістиці. Увага вчених спрямована на мовні одиниці, які слугують вербальним засобом вираження інформації в процесі спілкування. У світлі цього найбільш актуальним об'єктом сучасних лінгвістичних досліджень є речення, норми структурного вираження якого закріплено в правилах класичної граматики.

Аналіз останніх досліджень. Особливості структурної будови складносурядних речень висвітлено в класичних граматиках німецької мови вчених країн СНД (Б.О. Абрамов, В.Г. Адмоні, О.І. Москальська, та ін.), а також німецькомовних країн (Г. Вайнріх, Х.-В. Еромс, Й. Ріс, В. Шмідт). Ці синтаксичні одиниці були об'єктом окремих досліджень К. Бібер, У. Браузе, Д. Бюринг, Д. Клемент, А.М. Приходька тощо. Особливості реалізації цих речень у розмовному мовленні вивчали, зокрема, М.В. Глаголев, В.Д. Девкін, О.А. Кострова, Л.М. Михайлов, Й. Швіталла та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Перетворюючись на інструмент комунікативної взаємодії, у розмовному мовленні речення може реалізувати себе на основі складних та простих мовних структур, які мовець обирає залежно від своїх комунікативних намірів. Зважаючи на це, структура та зміст мовних одиниць може змінюватись у порівнянні з нормами, закріпленими правилами класичної граматики.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей структурної будови складносурядних розповідних речень у персонажному діалозі сучасних німецьких художніх фільмів.

Постановка завдання. Завдання дослідження полягає у встановленні та інтерпретації способів синтаксичної реалізації складносурядних речень у мовленні персонажів сучасного німецького кіно.

Об'єктом дослідження є складносурядні розповідні речення німецької мови; предметом – особливості їхньої структурної будови та змісту в мовленні персонажів німецьких художніх фільмів.

Матеріалом дослідження слугують 234 складносурядні речення, відібрані для аналізу з діалогів персонажів сучасних німецьких художніх фільмів: Good bye, Lenin!; Mondscheinkinder; Sophie Scholl – Die letzten Tage; Wer früher stirbt, ist länger tot; Die Welle.

Актуальність статті полягає в тому, що проблематика досліджуваного в ній питання знаходиться у межах сучасних лінгвістичних студій і присвячена вивченню особливостей реалізації мовних одиниць у процесі комунікації.

Наукова новизна роботи полягає у встановленні можливих способів реалізації структур складносурядних розповідних речень, які використовуються німцями в розмовному мовленні.

Виклад основного матеріалу. Складні речення є формою дискурсивного мислення [4, с. 168]. Суперпредикативна структура складного речення вживається в якості мовного засобу для позначення комплексного висловлювання, які вербалізують повідомлення з розгалуженою системою інформаційного вираження [4, с. 168]. Складні речення – це мовні одиниці, до складу яких входить два або більше простих речень. «*Zusammengesetzte Sätze bestehen aus zwei oder mehreren Teilsätzen. Die Teilsätze haben entweder Hauptsatzform oder Nebensatzform; man sagt auch Teilsatz ist entweder Hauptsatz oder Nebensatz*» [6, с. 55].

Складні речення є засобом вербального вираження складної комунікативної інформації. Складна синтаксична форма складного речення та кілька логічно пов'язаних між собою ситуацій, реалізованих у ньому, проте не вказують на специфіку комунікативного вираження цих мовних одиниць. Будь-яку інформацію можна представити за допомогою простих речень: «*Man muss keine komplexen Sätze bilden. Verständigung ist auch ausschließlich mit einfachen Sätzen möglich*» [7, с. 180]. Ці умови реалізуються і в діалозі. Для вираження вербального змісту повідомлення, певне число фактів у якому перебувають в тісному зв'язку між собою, мовці схильні використовувати кілька простих речень.

Doktor: *Er hat ein neues Melanon. Das bespreche ich mit deiner Mutter.*

Lisa: *Ich weiß doch sowieso alles (Mondscheinkinder 00:02).*

Намагаючись повідомити дівчинці два факти об'єктивної дійсності: що її брат вже отримав необхідний для нього препарат (*Er hat ein neues Melanon*) та те, що це він вже обговорив з їхньою матір'ю (*Das bespreche ich mit deiner Mutter*), лікар використовує два прості речення, одне з яких містить інформацію про суть повідомлення, а інше – вказує на роль індивіда у змісті речення.

Семантична залежність речень дозволяє сформулювати цілісне вербальне повідомлення за допомогою складносурядного: *Er hat ein neues Melanon und das bespreche ich mit deiner Mutter.* або складнопідрядного: *Ich bespreche mit deiner Mutter, dass er ein neues Melanon hat.* Але мовець обрав два прості речення. Цей приклад свідчить про спрямованість до спрощення синтаксичного вираження мовних одиниць у діалогічному мовленні німців [1, с. 5; 3, с. 149 – 151; 8, с. 131]. Мовці намагаються спростити структуру речень, які використовують для вираження певної інформації: *Wahrscheinlich wird vielen einleuchten, dass Gesprochenes weniger komplex und weniger hypotaktisch gestaltet ist als Geschriebenes* [8, с. 131].

Кількісні підрахунки, проведені відносно частотності вживання складних речень у мовленні персонажів німецьких художніх фільмів, підтверджують цю думку. З 16 250 речень, відібраних для аналізу, таких, що поєднують у своєму складі більше одного предикативного центру 857 одиниць (7,7%), всі інші є простими або еліптичними. Частина складносурядних речень – 28% (233 речення) від загальної кількості складних. Підрахунки засвідчують, що у живому мовленні німці уникають вживати складносурядні речення на позначення своїх висловлювань, але незначна кількість виявлених мовних одиниць дозволяє визначити структурно-семантичні особливості вираження в діалогічному мовленні німецьких художніх фільмів.

Складносурядне речення у формально-граматичному аспекті розглядається як біпредикативне утворення, між частинами-сегментами (кон'юнктами) якого встановлюється координативний зв'язок. Поняття «кон'юнкт» ... корелюється з одним простим реченням, яке здатне вживатися без формально-семантичної підтримки іншої синтаксичної одиниці» [5, с. 9]. Поєднання кількох рівноправних кон'юнктив утворює ланцюг самостійних речень, характерною ознакою кожного з яких є наявність власного предикативного центру: P1 (k2) P2 ((k3) P3), де P – один предикативний центр, що виражається у вигляді одного простого речення, а (k) – кон'юнкт (сполучник сурядності) який факультативно вживається у реченні та є засобом поєднання простих речень у складному.

Предикативне словосполучення утворюється у результаті поєднання підмета і присудка: P = N + V [162, с. 273], де N – підмет, що виражений іменною частиною мови, а V – присудок. Структурна модель складносурядних речень перетворюється на:

[N1 + V1] k2 [N2+ V2] – *Ich lese ein Buch und du machst die Hausaufgabe*; або: [N1 + V1] (k2) [N2+ V2] (k3) [N3 + V3] – *Ich lese ein Buch, du machst die Hausaufgabe und unsere Mutter kocht die Suppe.*

Кожне просте речення у складі такої поліпредикативної структури є синтаксично самостійним. Цілісне інформаційне повідомлення вони реалізують шляхом сполучникового поєднання. Сполучники визначають інформаційний зв'язок двох речень та ідентифікують зміст складного речення.

Залежно від характеру смислових відношень між простими реченнями розрізняють чотири види сурядного зв'язку: *поєднувальний*,

роз'єднувальний, *протиставний* та *причинно-наслідковий* [2, с. 330]. Матеріал дослідження показав відсутність складносурядних речень, реалізованих на основі роз'єднувального та причинно-наслідкового зв'язку простих у їхньому складі. Тому ми не аналізуємо ці два види речень.

Поєднувальний зв'язок притаманний реченням, що виражають паралельно існуючі, але змістовно пов'язані між собою факти. Прості речення у складносурядному пов'язані за допомогою поєднувальних сполучників: **und, sowohl... als auch**: *Vielleicht hat sie ihrem Papa vorgelesen und der fand's klasse* (Wer früher stirbt ist länger tot, 00:08). Прості речення реалізують повідомлення, яке репрезентує кілька фактів об'єктивної дійсності, що вербалізують складну комунікативну ситуацію, цілісне представлення якої є пріоритетним завданням для мовця.

Засобом вираження *протиставного* зв'язку у мовленні слугують сполучники **aber, oder** та **sondern**: *Mehr habe ich nicht aber ich will ihn haben* (Im Juli 00:09). Два самостійні речення виражають інформацію, яка розділяє зміст складного на дві частини, що змістовно протиставляються одна одній.

Реалізація складних речень у мовленні може відбуватись таким чином, що прості речення у складносурядному можуть набувати різної структурної складності, реалізуючись на основі двоскладових та еліптичних мовних структур. Тому модель [N1 + V1] K2 [N2+ V2] у мовленні може змінюватись:

– [N1] K2 [N2 + V2]: *Die Leute, aber ich mache das nicht* – першу частину складносурядного речення виражено еліптично і представлено тільки підметом. У мовленні: *Verantwortung, klar, aber ich mein das doch anders* (Die Welle 00:12).

Зміст таких речень полягає у погодженні з висловленою вище інформацією – у першому реченні та розширенні її додатковими фактами, що містять власну думку мовця – у другому. Наприклад:

Mona: Es geht darum das wir mit unserer Geschichte eine bestimmte Verantwortung haben.

Junge: Ja, Verantwortung klar, aber ich mein das weiß doch jeder.

(Die Welle, 00:12)

Погоджуючись з висловлювання попереднього співрозмовника, мовець, проте, доповнює зміст його висловлювання додатковою інформацією.

Подібною за структурно-семантичними характеристиками є модель.

P k2 [N2+ V2]: *Nein aber ich mache das nicht* – структура одного простого речення замінюється часткою, зміст якої направлено на підтвердження / заперечення інформації, отриманої раніше, друга частина таких речень має типову для простого речення синтаксичну будову. У мовленні: *Ja und deswegen bringe ich auch den Text etwas zeitgemäßer* (Die Welle 00:04). Вживаючи їх у діалозі, мовці мають змогу підтвердити або спростувати певну інформацію та доповнити її. Наприклад:

Karo: Dennis, du wolltest doch die Kapitalismuskritik aus dem Stück auf die Globalisierung heute übertragen.

Ferdi: Ja und deswegen bringe ich auch den Text etwas zeitgemäßer.

(Welle, 00:04)

Вживаючи складносурядне речення, що складається з еліптизованої частини, вираженої часткою, та простого речення, мовець висловлює своє відношення до раніше реалізованого повідомлення, а також доповнює його зміст поясненням своєї точки зору.

– [N1 + V1] k2 [V2 (E2)]: *Das Mädchen macht die Hausaufgabe und spricht per Telefon* – структура другого простого речення порушується. Мовець не називає особи дії та імпліцитно спирається на суб'єкт, вказаний у першому реченні. У мовленні: *Der Spasti sitzt den ganzen Tag am Bahnhof und schreibt in so 'n Buch* (Sophie Scholl – Die letzten Tage, 00:03).

В обох частинах складносурядного речення мовець говорить про одного й того ж самого суб'єкта дії. Унікаючи повторів, комунікатор не називає в другому реченні людину, про яку говорить. Зміст речення не змінюється.

– [N1 + V1] K2 [N2]: *Das Mädchen macht die Hausaufgabe und Peter auch* – в другому реченні опущено дієслівну зв'язку, яка не володіє жодним комунікативним змістом. У мовленні: *Alle Kinder dürfen in die Schule, aber ich nicht* (Mondscheinkinder 00:10).

Відсутність дієслова-присудка не впливає на зміст речення, оскільки він імпліцитно відтворюється з контексту попереднього висловлювання.

– [N1 + V1] K2 E: *Das Mädchen liest Bücher und Zeitschriften* – друга частина речення має непередикативну будову. Імпліцитно такі речення будуються на синтаксичній основі попереднього простого речення, що входить до структури складносурядного. У мовленні: *Sie war eine hervorragende Pädagogin und ein hervorragender Mensch* (Good bye, Lenin, 00:31).

Вживаючи у другому реченні тільки ті елементи, які репрезентують інформаційну новизну, мовці економлять мовний простір.

– [E1] K2 [E2]: *Das Buch und die Zeitung* – такі є поєднанням двох еліптичних речень у межах одного складносурядного. У мовленні: *Erst die Anzeige und jetzt das hier* (Sophie Scholl – Die letzten Tage, 00:14).

Скорочення структури речень не впливає на їхній зміст. Наприклад:

Mutter: *Was hast du denn gemacht? Erst die Anzeige und jetzt das hier.*

Katharina: *Ich muss mich beeilen* (Sophie Scholl – Die letzten Tage, 00:14).

Співрозмовники однаково обізнані з темою розмови, тому вживають тільки інформаційно важливі елементи, уникаючи допоміжних засобів.

– [N1+V1] [N2+V2]: *Das Mädchen liest Bücher, sie ist sehr klug* – речення поєднуються за допомогою безсполучникового зв'язку. У мовленні:

Ich hab in Berlin studiert, ich habe fünf Jahre im letzten Haus gelebt in Kreuzberg (Die Welle 00:02).

У наведеному прикладі представлено події, що відбуваються з однією людиною в минулому. Ці події доповнюють одна одну і глибше розкривають загальну сутність повідомленої інформації, тому між ними можна поставити сполучник *und* як засіб вираження поєднувального зв'язку.

Висновки з даного дослідження. Отже, складносурядні речення є одним з інструментів вираження комунікативних намірів персонажів у німецьких художніх фільмах, але вони не є основним інструментом комунікативної взаємодії мовців. У персонажному діалозі ці речення реалізуються за допомогою не лише поєднаних між собою двоскладних простих речень, але можуть містити також еліптичні структури. Звуження компонентного складу одного з простих речень при двоскладності іншого є наслідком бажання мовця надати змістові висловлювання експресивності.

Список літератури:

1. Глаголев Н.В. Языковая экономия и языковая избыточность в синтаксисе разговорной речи: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04. «Германские языки (немецкий язык)» / Н.В. Глаголев. – М., 1967. – 20 с.
2. Гулыга Е.В. Теория сложноподчиненного предложения в современном немецком языке / Е.В. Гулыга. – М.: Высшая школа, 1971. – 206 с.
3. Девкин В.Д. Немецкая разговорная речь. Синтаксис и лексика / В.Д. Девкин. – М.: «Международные отношения», 1979. – 254 с.
4. Кострова О.А. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка: [уч. пос. для студентов] / О.А. Кострова. – М. «Флинта», 2004. – 238 с.
5. Приходько А.М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові: синтактика, семантика, прагматика: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04 «Германские языки» / А.М. Приходько. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. – 35 с.
6. Boettcher W. Grammatik verstehen / W. Boettcher. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2009. – 203 S.
7. Engel U. Syntax der deutschen Gegenwartssprache / U. Engel. – Berlin: E. Schmidt, 2009. – 309 S.
8. Schwitalla J. Gesprochenes Deutsch. Eine Einführung / J. Schwitalla. – Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co, 2006. – 222 S.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Good bye, Lenin! (Spielfilm), Deutschland: Wolfgang Becker. – Produktion: X Filme / WDR / ARTE, 2003. – 120 Min.
2. Mondscheinkinder (Spielfilm), Regie: Manuela Stacke. – Deutschland: Mathias Film Luna Film, 2006 – 87 Min.
3. Sophie Scholl – Die letzten Tage (Spielfilm), Regie: Marc Rothemund. – Deutschland: Goldkind Filmproduktion GmbH & Co. KG (München), Broth Film (München); in Co-Produktion mit: Bayerischer Rundfunk (BR) (München), Bayerischer Rundfunk (BR) / Arte (München), Südwestrundfunk (SWR) (Stuttgart), Arte Deutschland TV GmbH, Baden-Baden, 2005. – 116 Min.
4. Wer früher stirbt, ist länger tot (Spielfilm), Regie: Marcus Hausham Rosenmüller. – Deutschland: Roxy-Film Farbe, 2006. – 102 Min.
5. Die Welle (Spielfilm), Regie: Dennis Gansel. – Deutschland: Rat Pack Filmproduktion GmbH, Constantin Film Produktion, 2008. – 107 Min.

Оробинская Р.В.

Сумской государственный педагогический университет имени А.С. Макаренко

СТРУКТУРА СЛОЖНОСОЧИНЕННЫХ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В СОВРЕМЕННЫХ НЕМЕЦКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ФИЛЬМАХ

Аннотация

В статье представлены результаты исследования структурных особенностей повествовательных сложносочиненных предложений, вербализованных в диалогической речи персонажей современного немецкого кино. Предложение рассматривается как вербальное средство выражения информации, которое служит коммуникативным интересам говорящего, но, в то же время, подчиняется законам языковой системы. В работе определены структурно-семантические модели повествовательных сложносочиненных немецких предложений, которыми пользуются персонажи немецких фильмов. Одной из задач исследования является определение влияния изменений в структуре предложения на содержание высказывания.

Ключевые слова: повествовательное предложение, сложносочиненное предложение, структура предложения, подлежащее, сказуемое, союз.

Orobinska R.W.

Sumy State A.S. Makarenko Pedagogical University

THE STRUCTURE OF COMPOUND NARRATIVE SENTENCES IN THE MODERN GERMAN ART FILMS

Summary

The article presents results of a studying of structural features of narrative compound sentences verbalized in dialogical speech of characters of modern German films. The sentence is considered as a means of expressing verbal information serving as a communication partner of the speaker, but at the same time obeying the laws of language system. The paper identified structural and semantic models of German narrative compound sentences narrative sentences that use characters of German films. One of the tasks of study is to determine the influence of changes in the structure of the sentence on the content of the utterance.

Keywords: declarative sentence, compound sentence, structure of sentence, subject, predicate, conjunction.